

แนวคิดโคกหนองนาโมเดลเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

Concept of “Khok Nong Na Model” for Sustainable Development

¹พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, ²พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ

³ศักดิ์ชัย สักกะบูชา และ ⁴นาฏนภางค์ โพธิ์ไพจิตร

¹Phramaha Hansa Dhammahāso, ²Phrakrupalad Adisak Vajirapaṇiṭṭho

³Sakchai Sakabucha and ⁴Nadnapang Phophichit

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Email: ¹hansa_d@hotmail.com, ²wachirapunyoo@hotmail.com

³sakchai9435@gmail.com, ⁴nadnapang@ibsc.mcu.ac.th

Received January 24, 2022; Revised February 17, 2022; Accepted March 15, 2022

บทคัดย่อ

แนวคิดโคกหนองนาโมเดล มุ่งเน้นการจัดการแบ่งพื้นที่ ปุ่กสว่น ปุ่กป่า ชุ่ดสระ ทำนา สร้างที่พักอาศัย โบราณถือว่าเป็นหน้าที่การงานชั้นสูงที่มีการส่งต่อรุ่นต่อรุ่น เป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ เป็นศิลปะ เป็นแบบฝึกหัดรวมกิจกรรมวิถีอินทรีย์ที่หลากหลายให้มาอยู่ในพื้นที่เดียวกัน ได้แก่ 1) โคก เป็นพื้นที่สูง ปุ่ก “ป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง” 2) หนอง เป็นการชุ่ดหนอง คลอง หรือร่องน้ำ เรียกกันใหม่ว่า คลองไส้ไก่ และ 3) นา เป็นพื้นที่นาเพื่อปุ่กข้าวอินทรีย์ มีการจัดการฟื้นฟูดิน ทำกิจกรรมอินทรีย์ยั่งยืนคืนชีวิตเล็ก ๆ สู่แผ่นดิน แนวคิดการทำโคกหนองนาโมเดลให้สำเร็จต้องอาศัยความพอใจเชื่อมั่นการทำกิจกรรมแบบผสมผสานมากกว่าการทำกิจกรรมเชิงเดี่ยว ต้องขยันหมั่นเพียรลงมือทำ มีภาวะผู้นำทำกิจกรรม มีน้ำใจไม่ตรีต่อกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ทั้งในครอบครัวและกลุ่มกิจกรรมด้วยกัน และอาศัยการค้นหาแนวคิดเกี่ยวกับกิจกรรมใหม่ๆ ด้วยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ระหว่างชาวกสิกรเพื่อเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (SDGs) ครอบคลุมในมิติการพัฒนาเชิงกายภาพ ช่วยทำให้มีความเป็นอยู่ที่ดีมีความสุข ในพื้นที่มีอากาศบริสุทธิ์ มีสภาพแวดล้อมดี ส่งเสริมให้ร่างกายแข็งแรง จิตใจดี สิ่งแวดล้อมมีแต่ความสงบร่มเย็น อุดมสมบูรณ์ รวมทั้งชุมชนก็จะเกิดสันติสุขแม้เมื่อมีภัยหรือวิกฤติเกิดขึ้น ข้าว ปลา อาหาร ในพื้นที่โคกหนองนาโมเดลยังเป็นแหล่งอาหารเพื่อนำออกมาช่วยเหลือกันโดยไม่เห็นแก่ตัว และเกิดโอกาสสร้างสรรค์ล้มมาชีพที่มีความมั่นคงในชีวิตของครอบครัว เป็นอาชีพที่สุจริต ตอบโจทย์การพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ได้อย่างเป็นรูปธรรม

คำสำคัญ: โคกหนองนาโมเดล; การพัฒนา; ความยั่งยืน

Abstract

The “Khok Nong Na Model” concept aims to organize the land for gardening, cultivating plants, excavating a pool, and constructing housing. In ancient times, it was regarded as a high-class work that was passed down from generation to generation, as a fertility symbol, an art, and an exercise in combining various organic agricultural practices into one area. “Khok Nong Na” consists of the following components: (1) “Khok” refers to mounds for cultivating three different types of plants that provide four different types of benefits, (2) “Nong” refers to the excavation of swamps, canals, or ditches that is called “Khlong Sai Kai”, and (3) “Na” refers to a farm for cultivating organic rice, which includes soil rehabilitation management and sustainable organic farming to allow tiny life to survive on the land. Satisfaction and trust in polyculture rather than monoculture are required to make the “Khok Nong Na” concept a reality. Farmers, for example, must work diligently and take action, have leadership in farming, support one another in the family or among farming groups, and find new ideas about farming through exchanging learning experiences with other farmers in order to achieve the Sustainable Development Goals (SDGs). This will contribute to physical development by improving people's livelihoods, providing fresh air in the area with good surroundings, promoting a healthy body and good mental health, creating a peaceful and fertile environment, and maintaining peace in the community even in times of danger or crisis. The area of “Khok Nong Na” is also a source of food for the community to support each other selflessly and provide possibilities for a secure life for their families by having a career that directly addresses the requirements of sustainable development in a tangible way.

Keywords: Khok Nong Na Model; Development; Sustainability

บทนำ

ในการประชุมสหประชาชาติ สมัยสามัญ ครั้งที่ 70 เมื่อ 25 กันยายน 2558 มีผู้นำจาก 193 ประเทศทั่วโลกได้ร่วมรับรองวาระเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (SDGs) เป็นเอกสารวาระการพัฒนา 2030 (The Agenda) ซึ่งประกอบด้วย 17 เป้าหมาย (Goals) 169 เป้าประสงค์ (Targets) เพื่อเป็นกรอบหรือทิศทางที่สำคัญต่อการพัฒนาร่วมกันของประชาคมโลก (Boonnak et al., 2018) สำหรับประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่ได้ร่วมรับรองเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน ทำให้รัฐบาลให้ความสำคัญต่อ

เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยได้นำมาเป็นกรอบในการหนดยุทธศาสตร์ในการพัฒนาประเทศ จัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 – 2564) และจัดทำแผน ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2560 – 2579) เพื่อผลักดันให้ประเทศไทยพัฒนาสู่ความ “มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” (Pholphirul et al., 2018) การพัฒนานวัตกรรมยั่งยืน มีความเชื่อมโยงกับแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 ถึง 2 ยุทธศาสตร์ด้วยกัน ได้แก่ ยุทธศาสตร์การสร้างเสริมความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและแข่งขันได้อย่าง ยั่งยืน และยุทธศาสตร์การเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Office of the National Economic and Social Development Council, 2021) ตามแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ทำให้เกิด การขับเคลื่อนแผนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติลงสู่ทุกจังหวัดของประเทศไทย โดยแต่ละ จังหวัดได้กำหนดยุทธศาสตร์ให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาและสอดคล้องกับบริบทสภาพพื้นที่ของตนเอง

อย่างไรก็ตามประเด็นปัญหาที่สำคัญเมื่อการเกิดภัยแล้งขึ้นย่อมสร้างความทุกข์เดือดร้อนแก่ ชีวิตให้มีความลำบากอย่างยิ่ง ทำให้ข้าวปลาอาหารที่เคยอุดมสมบูรณ์กลับกลายเป็นความอดอยาก เพราะในน้ำมีปลา ในนามีข้าว หากไม่มีน้ำปลาก็ไม่มี หากไม่มีนาข้าวก็ไม่มี โดยเฉพาะวิถีชีวิตของการ ประกอบกิจกรรมที่ต้องอาศัยน้ำเพื่อการทำการเกษตรซึ่งน้ำเป็นปัจจัยสำคัญต่อการทำการกิจกรรม หากขาดน้ำการทำการกิจกรรมก็ไม่ได้ผลผลิต (Pinthong, 2020) ซึ่งการวางผังการจัดการน้ำมีปรากฏใน แนวคิดทางพุทธศาสนาที่น่าสนใจ คือ แนวคิดรูปแบบการขุดสระโบกขรณีของพระเจ้ามหาสุทิสสนะ เพื่อการกักเก็บน้ำซึ่งทรงดำริการขุดสระโบกขรณี ระหว่างต้นตาล เป็นระยะๆ ที่มีระยะห่างกันของสระ 100 ชั้วธนู หรือ 1 กิโลเมตร (Phra Bhramagunabhorn P.A. Payutto, 2008) และแต่ละสระนั้นมีอยู่ 4 บันไดเป็นทางลงสู่สระโบกขรณี มีราวและหัวเสา มีรั้วล้อม 2 ชั้น ในสระโบกขรณีนั้นมีการปลูกดอกบัว (Mahachulalongkornrajavidyalaya University, 1996) ปัจจุบันมีการพัฒนาศาสตร์ก็จะทำให้เกิดทฤษฎี ใหม่แม้กระทั่งการจัดการน้ำแบบทฤษฎีใหม่ (Salyakamthorn, 2016) เช่น รูปแบบธนาคารน้ำใต้ดินนิยม นำมาใช้ในการจัดการน้ำในชุมชนมากขึ้นเป็นการขุดสระกักเก็บน้ำโดยขุดลึกทะลุชั้นหินดับควาย ใช้ ค่าเฉลี่ยความลึกของสระจากบ่อบาดาลหมู่บ้าน สระที่สามารถเก็บได้น้ำดีสังเกตจากสระที่มีตาน้ำซึม ไหลออกมา และสระน้ำนั้นต้องมีสระคือสระด้วย (Ouanlam et al., 2017)

โดยใช้หลักการโคก หนอง นา โมเดลและอยู่ภายใต้แนวคิดกิจกรรมทฤษฎีใหม่เป็นในการ จัดสรรจัดการกับพื้นที่ (Phonpho & Krongsamran, 2018) และการน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจ พอเพียงในรูปแบบการทำงานตามศาสตร์พระราชาสู่การปฏิบัติจนเป็นวิถีชีวิตของประชาชนให้บรรลุ ตามเป้าหมายเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Community Development Department, 2021) นอกจากนั้น มีแนวคิดในทางพระพุทธศาสนากับการพัฒนาอย่างยั่งยืน ที่สามารถนำเอาการพัฒนาตามหลักภาวนา 4 มาประยุกต์ใช้ได้ คือ กายภาวนา ศีลภาวนา จิตตภาวนา และปัญญาภาวนา โดยพัฒนาควบคู่กับการ เรียนรู้แบบบูรณาการให้เกิดความสมดุล ทั้ง 4 มิติ ตามแนวพุทธสันติวิธี ได้แก่ เรียนรู้เพื่อมีความรู้ เรียนรู้เพื่อให้เขาไปทำเป็น เรียนรู้เพื่อให้ใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่น และเรียนรู้เพื่อให้เกิดความเป็นมนุษย์ แนวทางนี้จะช่วยเสริมสร้างให้เกิดสังคมสันติสุข (Phramaha Hansa Dhammaso, 2011)

ดังนั้น เมื่อกลไกกรรมที่เป็นประชากรส่วนใหญ่นั้นได้รับผลกระทบจากภัยแล้ง ส่งผลกระทบต่อผลผลิตทางการกลไกกรรม ทำให้ชีวิตไม่มีความสุข ไม่มีความรู้ที่เพียงพอที่จะมีความสามารถในการจัดการวางแผนพื้นที่กลไกกรรมของตนเองให้เป็นพื้นที่พึ่งพาตนเองในยามเมื่อเกิดภัยแล้งหรือน้ำท่วม

บริบทและความเป็นมาของโคกหนองนาโมเดล

คำว่า “โคก หนอง นา โมเดล” เริ่มเป็นที่รู้จักและมีการกล่าวถึงกันมากในปัจจุบัน เป็นแนวคิดที่มีวิวัฒนาการพัฒนาจากหลักกลไกกรรมตั้งแต่สมัยพุทธกาล ดังจะเห็นได้จากสมัยพุทธกาลมีการจัดการแบ่งพื้นที่เพื่อการปลูกสวน ปลูกป่า ขุดสระ ทำนา สร้างที่พักอาศัย เช่นเดียวกันกับโคก หนอง นา โมเดล ที่สำคัญการทำโคก หนอง นา โมเดล เกี่ยวข้องโดยตรงกับการปลูกสวน ปลูกป่า ขุดสระน้ำ บ่อน้ำ สร้างที่พักอาศัยซึ่งมีประโยชน์มาก เรียกได้ว่า บุญย่อมเจริญขึ้นตลอดทั้งกลางวันและกลางคืนตลอดกาลทุกเมื่อ ยิ่งไปกว่านั้นการทำกลไกกรรมหากชาวกลไกกรรมดำรงตนอยู่ในธรรมสมบูรณ์ด้วยศีลแล้ว ย่อมไปสู่สวรรค์อย่างแน่นอน ซึ่งจะเห็นได้ว่าในโลกก็ยังมีกลไกกรรมผู้ทำกลไกกรรมกรรมเป็นผู้มีศีล เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ไม่เฟ่งเล้ง อยากได้ของของเขา มีจิตไม่พยาบาทอันวิญญูชนให้การสรรเสริญด้วย (Mahachulalongkornrajavidyalaya University, 1996)

โคก หนอง นา นอกจากเป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ทางด้านกลไกกรรมกรรม แล้วยังเป็นศิลปะ เป็นแบบฝึกหัดที่ดี ในการที่จะรวมกลไกกรรมที่หลากหลายให้อยู่ในพื้นที่เดียวกัน ในเวลาเดียวกัน รักษาความหลากหลาย แต่ความหลากหลายนั้นก็เกื้อกูลซึ่งกันและกัน การพัฒนาพื้นที่เป็นโคกหนองนาจึงเป็นการเสริมพื้นที่ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นอีกด้วย (Prachachat, 2021)

นอกจากนั้น อาชีพกลไกกรรมเป็นอาชีพอย่างหนึ่งสมัยพุทธกาลที่พุทธบริษัทนำธรรมไปทำ เพราะธรรม คือ อาชีพ เป็นการนำเอาอาชีพกลไกกรรมนี้ไปทำเพื่อเลี้ยงชีวิต ที่เรียกว่า อาชีพกลไกกรรมกรรมโดยเฉพาะการทำนาที่ถือว่าเป็นหน้าที่การงาน เป็นกลไกกรรมขั้นสูงที่โบราณเขาไม่เหยียดหยัน ไม่เหยียดหยาม ไม่เกลียดชัง ไม่ดูหมิ่น และให้ความเคารพนับถือกันในห้องถิ่นนั้นๆ ซึ่งการงานหากแบ่งตามชนชั้น 4 วรรณะของพราหมณ์ หนึ่งในนั้น กลไกกรรมกรรม คือ กลุ่มพวกแพศย์เพราะยึดถือกลไกกรรมกรรมเป็นการทำงาน กลไกกรรมเป็นอาชีพของคนไทยส่วนใหญ่ที่อาศัยเลี้ยงชีพ ซึ่ง พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ในหลวงรัชกาลที่ 9 ทรงเน้นย้ำให้ความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ การทำกลไกกรรมประยกต์สู่ “โคก หนอง นา โมเดล” จึงถือว่าเป็นการออกแบบพื้นที่ชีวิตของคนไทย “โคก หนอง นา โมเดล” (Sowittayasakun, 2021)

โคก หนอง นา ถูกพัฒนาจากบรรพบุรุษโดยการปรับเปลี่ยนจากฐาน จากดิน จากอารยธรรมจากบริบทพื้นที่ จากวัฒนธรรมความเป็นอยู่ซึ่งเป็นการพัฒนาแบบไม่มีที่สิ้นสุด (Community Development Department, 2021) ปัจจุบัน คำว่า “โคก หนอง นา โมเดล” ถือได้ว่าเป็นที่รู้จักและกล่าวถึงกันมากในปัจจุบัน หากกล่าวถึงคำว่า “โคก หนอง นา โมเดล” คำนี้เกิดขึ้นมาครั้งแรกจากคณะครูและนักเรียน จากโรงเรียนปทุมเทวธลัษณ์มหาวิชชาลัย ซึ่ง ดร.วิวัฒน์ คัลยกำธร หรือ อาจารย์ยักษ์ ผู้ก่อตั้ง

มูลนิธิศิลปกรรมธรรมชาติและก่อตั้งโรงเรียนปทุมทะเลย์มหาวิทยาลัยขึ้นมา โดยได้ริเริ่มความคิดนี้พร้อมกับนิมนต์พระอาจารย์สังคม ธนปญโญ ผู้มีความรู้เรื่องในการจัดการศึกษาทางเลือกมาร่วมก่อตั้งโรงเรียนปทุมทะเลย์มหาวิทยาลัย เน้นการสอนแบบบูรณาการตามศาสตร์พระราชาและฐานงานด้านศิลปกรรมธรรมชาติ ในระหว่างที่มีการเรียนรู้ ทั้งครูและนักเรียนได้ร่วมคิดค้นรูปแบบการศึกษาในโมเดลที่ประดิษฐ์จำลองขึ้นมาระหว่างนั่นเอง คำว่า โคก หนอง นา โมเดล จึงได้เกิดขึ้น (Phra Sangkom Thanapanyo, 2021)

จะอย่างไรก็ตาม ภูมิหลังของโคกหนองนา มีการพัฒนาอย่างอะลุ่มอล่วย เป็นพันปี เรียกว่าตำราแบบนี้ไม่จบ แล้วก็จะพัฒนาไปเรื่อย ๆ เราก็จะค่อยๆ ก้าวหน้าไป ในหลวงรัชกาลที่ 9 พระองค์รับสั่งว่า ต้องมีพอกินพออยู่พอใช้ มีสภาพแวดล้อมดี ๆ อย่าทำร้ายป่า ฟื้นฟูป่า ต้องจัดการน้ำ จัดการดิน ฝนตกมาเก็บน้ำเอาไว้ อย่าปล่อยให้น้ำชะ พังทะเลลายหน้าดินลงมา ก็มีวิธีเก็บและทานกับบอกว่าบรรพบุรุษท่านรู้ว่า ทำอย่างไร พื้นที่ไหนควรทำอะไร พื้นที่ไหนไม่ควรทำอะไร เวลาไหนควรทำอะไร ก็เวลาไหนไม่ควรทำอะไร เขารู้กันมาดีอยู่แล้ว พระเจ้าอยู่หัวเล่าให้ฟัง อันนี้ทรงเรียกว่า พอเพียง และเรียกง่าย ๆ ว่า ศาสตร์ของพระราชา (Salyakamthorn, 2016)

จึงกล่าวได้ว่า คำว่า “โคก หนอง นา โมเดล” เป็นคำที่มีวิวัฒนาการพัฒนาการจากหลักกิจกรรมตั้งแต่สมัยพุทธกาล ที่มีการจัดการแบ่งพื้นที่เพื่อการปลูกสวน ปลูกป่า ขุดสระ ทำนา สร้างที่พักอาศัย การทำกิจกรรมได้บุญทั้งกลางวันและกลางคืนตลอดกาลทุกเมื่อ ที่สำคัญหากชาวกลีกรดำรงตนอยู่ในธรรมสมบุรณ์ด้วยศีลแล้วยอมไปสู่สวรรค์อย่างแน่นอนด้วย โคก หนอง นา โมเดล ถือว่าเป็นหลักการทำอาชีพกลีกร เป็นการทำอาชีพกลีกรกรรมอันถือว่าเป็นหน้าที่การงานชั้นสูงที่โบราณเขาไม่แยหยัน ไม่เหยียดหยาม ไม่เกลียดชัง ไม่ดูหมิ่น และให้ความเคารพนับถือกันในห้องถือนั้นๆ ในหลวงรัชกาลที่ 9 พระองค์นำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางการทำกิจกรรมให้กับกลีกรชาวไทย เมื่อคณะครูและนักเรียน จากโรงเรียนปทุมทะเลย์มหาวิทยาลัย เป็นโรงเรียนที่เน้นการสอนแบบบูรณาการตามศาสตร์พระราชาและฐานงานด้านศิลปกรรมธรรมชาติ จึงได้คิดค้นคำว่า “โคก หนอง นา โมเดล” ขึ้นมาครั้งแรก ซึ่งประยุกต์มาจากทฤษฎีใหม่ที่มีในหลวงรัชกาลที่ 9 พระองค์ท่านคำนวณไว้แล้ว จึงถือว่า โคก หนอง นา คือ ศาสตร์พระราชา ต่อมาในหลวงรัชกาลที่ 10 ได้มาต่อยอดจึงให้ความสำคัญกับ โคก หนอง นา เพราะเป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ทางด้านศิลปกรรมกรรม เป็นศิลปะ เป็นแบบฝึกหัดที่ดี ในการรวมกลีกรที่หลากหลายนมาอยู่ในพื้นที่เดียวกัน ในเวลาเดียวกัน รักษาความหลากหลายที่เกื้อกูลซึ่งกันและกัน แนวคิด “โคก หนอง นา โมเดล” จึงเพื่อเป็นการออกแบบพื้นที่ชีวิตเป็นจุดเปลี่ยนสำหรับชาวนาเพราะสามารถทำตามได้ ไม่ต้องหรูหรา แม้ไม่เข้าหลักวิชาการมากนักก็ตาม แต่ได้ผลและเป็นที่พักของชาวนาได้จริง

ความหมายของโคกหนองนาโมเดล

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 10 มีพระราชดำรัสเกี่ยวกับ โคก หนอง นา โมเดล หมายถึง กลไกเพื่อความอุดมสมบูรณ์ เพื่อความอยู่ดีกินดีของประชาชน และชีวิตของพวกเรา เพราะว่าประเทศของเรานี้ไม่หนีเรื่องการกลืนกรรคือปากท้องและเป็นชีวิตของเรา ตามพระบรมราโชบายของรัชกาลที่ 9 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานมาได้รับพระมหากรุณาธิคุณมากมายในเรื่องของกลไก (Prachachat, 2021) กรมพัฒนาชุมชน ได้นิยามความหมายของ โคก หนอง นา โมเดล หมายถึง การทำเกษตรกรรมที่ถูกพัฒนาจากบรรพบุรุษโดยการปรับเปลี่ยนจากฐานจากดิน จากอารยธรรม จากบริบทพื้นที่ จากวัฒนธรรมความเป็นอยู่ซึ่งเป็นการพัฒนาแบบไม่มีที่สิ้นสุด ทั้งนี้ โคก หนอง นา โมเดล ได้มีการพัฒนาจากเกษตรทฤษฎีเก่ากลายเป็นเกษตรทฤษฎีใหม่ตามศาสตร์พระราช ซึ่ง เกษตรทฤษฎีใหม่ หมายถึง องค์ความรู้ที่มีการทดลองและพัฒนาอย่างเป็นระบบเมื่อมีการนำไปปฏิบัติจนเกิดเป็นรูปธรรม เพราะจากเดิมเกษตรทฤษฎีเก่ามีการเก็บน้ำตามฤดูกาลไว้ในอ่างเก็บน้ำหรือเขื่อนเท่านั้น เมื่อจะใช้น้ำก็ให้ไหลผ่านไปทางคลองชลประทานผ่านไปยังพื้นที่เกษตรของเกษตรกร เมื่อพัฒนาสู่เกษตรทฤษฎีใหม่เกิดการสร้างพื้นที่รองรับน้ำในพื้นที่ของตนเองเพื่อใช้ในการเกษตรโดยไม่ต้องรอน้ำตามฤดูกาลจากเขื่อนหรืออ่างเก็บน้ำโดยปรับพื้นที่ของตนเองเพื่อรองรับน้ำประมาณ 20-30 % โดยกะให้เพียงพอต่อการทำเกษตรในพื้นที่ของตนเอง โดยวิธีการขุดเป็นหนองเป็นคลองไส้ไก่ เพื่อเอาดินทำโคก สำหรับปลูกพืชผักอื่น ๆ ไว้รับประทานได้ (Community Development Department, 2021)

นอกจากนั้น กรมพัฒนาชุมชน ยังได้ขยายคำนิยามความหมายโดยละเอียดของ โคก หนอง นา โมเดล หมายถึง การจัดการพื้นที่ซึ่งเหมาะกับพื้นที่การกลไกกรร ซึ่งเป็นผสมผสานกลไกกรรทฤษฎีใหม่เข้ากับภูมิปัญญาพื้นบ้านที่อยู่อย่างสอดคล้องกับธรรมชาติในพื้นที่นั้น ๆ โคก-หนอง-นา โมเดล เป็นการให้ธรรมชาติจัดการตัวมันเองโดยมี มนุษย์เป็นส่วนส่งเสริมให้มันสำเร็จเร็วขึ้น อย่างเป็นระบบ ซึ่งโคก-หนอง-นา โมเดล ซึ่งเป็นแนวทางทำกลไกกรรอินทรีย์และการสร้างชีวิตที่ยั่งยืน โดยมีองค์ประกอบดังนี้

1. **โคก** หมายถึง พื้นที่สูง เกิดมาจากการนำดินที่ขุดทำหนองน้ำนั้นนำมาทำเป็นโคก เพื่อปลูก “ป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง” ตามแนวทางพระราชดำริ ได้แก่ ปลูกพืช ผัก สวนครัว เลี้ยงหมู เลี้ยงไก่ เลี้ยงปลา ตลอดจนทั้งเพื่อการปลูกที่อยู่อาศัยให้สอดคล้องกับสภาพภูมิประเทศ และภูมิอากาศ การทำโคกขึ้นมาเพื่อให้ได้อาหารและที่อยู่อาศัย โดยจัดการพื้นที่ทำให้ พออยู่ พอกิน พอใช้ พอร่มเย็น ถือว่าเป็นเศรษฐกิจพอเพียงขั้นพื้นฐาน ก่อนเข้าสู่ขั้นก้าวหน้า คือ ทำบุญ ทำทาน เก็บรักษา ค้าขาย และเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย

2. **หนอง** หมายถึง หนองน้ำหรือแหล่งน้ำ การขุดหนองเพื่อการกักเก็บน้ำไว้ใช้ยามหน้าแล้งหรือในคราวที่มีความจำเป็น และสำหรับเป็นที่รองรับน้ำในยามที่เกิดน้ำท่วมตามทฤษฎีหลุมขนมครก รวมไปถึงการขุด “คลองไส้ไก่” หรือคลองระบายน้ำโดยรอบของพื้นที่ตามภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยขุดให้

คดเคี้ยวไปตามพื้นที่เพื่อให้น้ำกระจายเต็มพื้นที่เพิ่มความชุ่มชื้น ลดพลังงานในการรดน้ำต้นไม้ คลองเหล่านี้นี้มีการทำฝายทดน้ำด้วยเพื่อเก็บน้ำเข้าไว้ในพื้นที่ให้มากที่สุด โดยเฉพาะเมื่อพื้นที่โดยรอบไม่มีการกักเก็บน้ำ น้ำจะหลากลงมายังหนองน้ำ และคลองไส้ไก่ ให้ทำฝายทดน้ำเก็บไว้ใช้ยามหน้าแล้งได้ การพัฒนาแหล่งน้ำในพื้นที่ ทั้งด้วยการขุดลอก หนอง คู คลอง เพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ยามหน้าแล้ง และเพิ่มการระบายน้ำยามน้ำหลากด้วย

3. นา หมายถึง พื้นที่นาสำหรับปลูกข้าวอินทรีย์พื้นบ้าน โดยเริ่มจากการฟื้นฟูดินนา เพื่อการทำกิจกรรมอินทรีย์ยั่งยืน เป็นการไถดินชีวิตเล็ก ๆ หรือจุลินทรีย์ให้กลับคืนสู่แผ่นดินใช้การควบคุมปริมาณน้ำในนาเพื่อคุมหญ้า ทำให้นาปลอดสารเคมีได้ ปลอดภัยทั้งคนปลูก คนกิน ตลอดจนทั้งมีการยกคันนาให้มีความสูงและกว้าง เพื่อใช้เป็นที่รับน้ำยามน้ำท่วมและกว้างพอที่จะสามารถปลูกพืชอาหารตามคันนาได้ด้วย

จากการทบทวนวรรณกรรมดังกล่าวสามารถสรุปความหมายของ โคก หนอง นา โมเดล หมายถึง รูปแบบการทำอาชีพกิจกรรมวิถีอินทรีย์เพื่อความอุดมสมบูรณ์ของชีวิตที่ยั่งยืน มีความอยู่ดีกินดี เป็นการทำการเกษตรโดยจัดการพื้นที่อย่างเป็นระบบเพื่อกิจกรรมวิถีอินทรีย์ โดยมีองค์ประกอบสำคัญ คือ 1) **โคก** เป็นพื้นที่สูง ปลูก “ป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง” ตามแนวทางพระราชดำริ ทำให้พออยู่ พอกิน พอใช้ พอร่มเย็น จากนั้นจึงค่อยทำบุญ ทำทาน เก็บรักษา ค้าขาย และเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย 2) **หนอง** เป็นการขุดหนอง คลอง หรือ ร่องน้ำ เป็นแหล่งน้ำเพื่อการกักเก็บน้ำในรูปแบบหนอง คลอง หรือ ร่องน้ำ หรือที่เรียกกันใหม่ว่า คลองไส้ไก่ คดเคี้ยวตามพื้นที่เพื่อกระจายน้ำเพิ่มความชุ่มชื้นให้เต็มพื้นที่ 3) **นา** เป็นพื้นที่นาเพื่อปลูกข้าวอินทรีย์ มีการจัดการฟื้นฟูดิน เพื่อการทำกิจกรรมอินทรีย์ยั่งยืนคืนชีวิตเล็ก ๆ สู่แผ่นดิน ควบคุมปริมาณน้ำในนาเพื่อควบคุมหญ้า ยกคันนาให้มีความสูงและกว้าง เพื่อรับน้ำยามน้ำท่วมและกว้างพอที่จะสามารถปลูกพืชตามคันนา

คุณค่าและความสำคัญของโคกหนองนาโมเดล

คุณค่าและความสำคัญของ โคก หนอง นา โมเดล สำหรับประเทศไทยเป็นประเทศยากจนมาก่อนที่จะได้รับการพัฒนาจะเป็นประเทศปานกลางแล้วก็อยากไปเป็นประเทศร่ำรวยเหมือนคนอื่นเขา ความมั่งคั่งร่ำรวยของประเทศไทย ก็เพราะมีน้ำ มีดิน มีอากาศ มีน้ำใจ ที่ยิ่งกว่านั้นประเทศไทยเป็นประเทศที่มีน้ำใจที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นเมืองยิ้มด้วย (Salyakamthorn, 2016) นอกจากจะทำให้มีสภาพแวดล้อมที่ดีเช่นนี้แล้ว การพัฒนาต้องมีการพัฒนาคนเพื่อทุกคนจะมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น สังคมจะเกิดความมั่นคงทั้งในด้านอาหารและการเงิน (Sowittayasakun, 2021)

โคก หนอง นา โมเดล จึงมีคุณค่าและความสำคัญมาก ทำให้ปัจจุบัน คณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 8 กรกฎาคม 2563 เห็นชอบอนุมัติงบประมาณโครงการพัฒนาพื้นที่ต้นแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักทฤษฎีใหม่ ประยุกต์สู่ “โคก หนอง นา โมเดล” กรมการพัฒนาชุมชน ได้เน้นย้ำไปยัง

จังหวัดทั้ง 73 จังหวัดทั่วประเทศ ออกหนังสือขอความร่วมมือจากผู้ว่าราชการจังหวัดในพื้นที่ 73 จังหวัด 571 อำเภอ 3,246 ตำบล 25,179ครัวเรือน ร่วมดำเนินการต่างๆ เพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจท้องถิ่น และชุมชนต่อไป (Juljarean, n.d.) ซึ่ง โคก หนอง นา โมเดล เป็นกลไกกรรมทฤษฎีใหม่เป็นการทำกิจกรรมกรรมที่มีการพัฒนาจากกิจกรรมทฤษฎีเก่ากลายเป็นกิจกรรมทฤษฎีใหม่ตามศาสตร์พระราชา เป็นการสร้างพื้นที่รองรับน้ำในพื้นที่ของตนเองเพื่อใช้ในการกสิกรรมโดยไม่ต้องรอน้ำตามฤดูกาลจากเขื่อนหรืออ่างเก็บน้ำโดยปรับพื้นที่ของตนเองเพื่อรองรับน้ำประมาณ 20-30 % โดยกะให้เพียงพอต่อการทำกิจกรรมในพื้นที่ของตนเอง โดยวิธีการขุดเป็นหนอง เป็นคลองไส้ไก่ เพื่อเอาดินทำโคก สำหรับปลูกพืชผักอื่น ๆ ไร่รับประทานได้ (Community Development Department, 2021)

จึงกล่าวได้ว่า โคก หนอง นา โมเดล มีคุณค่าและความสำคัญในงานด้านกิจกรรมซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องตระหนักเพราะเป็นจุดแข็งประเทศไทย หลักกิจกรรมโคกหนองนาเป็นการพึ่งพาตนเองให้สามารถพอกิน พออยู่ พอใช้ พอร่มเย็น แม้เผชิญหน้ากับปัญหาโรคระบาด เช่น โควิด 19 คนที่มีความสุขคือคนที่ทำกิจกรรมที่สามารถพึ่งพาตนเองได้แม้ไม่มีเงินก็สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุขเป็นอาชีพที่ช่วยลดการเคลื่อนย้ายถิ่นฐานของประชากร อีกทั้งยังช่วยลดความแออัด ลดการแย่งพื้นที่ทำกินในเมืองใหญ่ หลักสำคัญของกิจกรรมโคกหนองนาเน้นการจัดการน้ำเพื่อให้ได้น้ำใช้ตลอดทั้งปีและไม่ต้องประสบปัญหาภัยแล้ง สามารถลดปริมาณน้ำหลาก และลดการเกิดตะกอนดินทับถม เพราะมีพื้นที่กักเก็บน้ำเพียงพอและมีต้นไม้คอยดูดซับน้ำลงสู่ใต้ดินอีกด้วย

ปัจจัยความสำเร็จในการพัฒนาโคกหนองนาโมเดล

เมื่อการทำกิจกรรมโคก หนอง นา โมเดล ทำให้ช่วยปลดหนี้ได้ ทำให้เกิดความสุขที่มาพร้อมกับอสิสภาพ เพราะความสุขที่แท้มันอยู่ที่ใจไปสู่อสิสภาพ คนที่มีความสุขที่สุด คือ คนหมดหนี้ซึ่งจะมีความสุขที่สุดในโลก แต่ถ้าคนมีหนี้จะมีทุกข์ที่สุดในโลก (Phra Sangkom Thanapanyo, 2020) คำถามคือ มีปัจจัยอะไรที่จะทำให้การทำกิจกรรมแบบโคกหนองนาประสบความสำเร็จ เพราะการทำกิจกรรมเป็นทิศทางและความหวังหนึ่งในการอยู่ดีมีสุขของชาวกสิกร ตลอดทั้งประชากรในสังคม เพราะทุกคนล้วนเป็นผู้บริโภคอาหาร ใช้ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และการพึ่งพายารักษาโรค สิ่งเหล่านี้ล้วนเกิดมาจากฐานผลผลิตจากกิจกรรม

ปัจจัยความสำเร็จของการทำกิจกรรม คือ ชาวกสิกรต้องเริ่มจากความพอใจทำกิจกรรมในระบบอินทรีย์แบบผสมผสานมากกว่าการทำกิจกรรมเชิงเดี่ยว ประกอบกับชาวกสิกรมักจะมีทัศนคติที่ดีต่อการทำการกสิกรรมระบบอินทรีย์ และอาจมีรายได้จากแหล่งอื่น นอกจากการทำการกสิกรรมเพียงอย่างเดียวด้วย เช่น เงินออม เงินบำนาญ เป็นต้น (Jiumpanyarach, 2017) การจัดการผลผลิตของกสิกรยังต้องเน้นการไม่สุดโต่ง ไม่โลภ (Pianjud, Wata & Preeiam, 2017) จัดเพราะฉะนั้น ความพอใจทำกิจกรรมเน้นการสร้างความมั่นคงทางอาหารในพื้นที่ตนเอง เป็นปัจจัยสำคัญในการเริ่มต้นที่ถูกทาง เพราะการทำกิจกรรมเป็นการสร้างแหล่งอาหารในพื้นที่ตนเองเพื่อให้ได้มีอาหารที่ดีมีคุณภาพเพียงพอ

เพื่อให้พออยู่ พอกิน พอใช้ พอร่มเย็น และทุกคนสามารถเข้าถึงแหล่งอาหารเหล่านั้นได้ด้วยตนเองอย่างง่าย เป็นไปเพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตอย่างพอเพียงในทุกสถานการณ์ของชีวิตทั้งแบบปกติหรือในยามวิกฤตก็สามารถพึ่งพาตนเองได้ เมื่อมีความพอใจแล้วก็จะทำให้เกิดความพากเพียรในการทำกิจกรรม ความขยันหมั่นเพียรในการทำกิจกรรมเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญมากตามที่หม่อมเจ้าสิทธิพร กฤดากร ได้ให้คำแนะนำเกี่ยวกับการทำกิจกรรมให้ประสบความสำเร็จขึ้นอยู่กับตัวผู้ทำกิจกรรมมากกว่าสิ่งอื่นทั้งสิ้น คือ กลีกรต้องมีความขยันหมั่นเพียร (Kridakara, 1971) แต่ความขยันพากเพียรก็ยังไม่พอ ชาวกลีกรต้องมีตั้งใจทำกิจกรรม ไม่ลั้ลล่าแต่ทำ แต่ต้องใส่ใจทำ ด้วยความเป็นผู้มีภาวะผู้นำสามารถประยุกต์ใช้ทฤษฎีที่เกี่ยวกับกลีกรได้ อีกทั้ง ชาวกลีกรมีน้ำใจไมตรีต่อกัน ด้วยการมีน้ำใจพึ่งพาอาศัยแรงงานซึ่งกันและกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีความสุขใจ สบายใจ ด้วยความสัมพันธ์อันดีต่อกันทั้งในครอบครัวและกลุ่มกลีกรด้วยกัน อีกทั้ง ชาวกลีกรต้องเป็นผู้มีอุดมการณ์อันแน่วแน่ มีความเชื่อมั่นและศรัทธาการพึ่งตนเองตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (Siriwan, 2012) ซึ่งเป็นกลีกรทฤษฎีใหม่ คือ การคิดใหม่ไม่ทำเหมือนเดิมที่ทำแล้วเป็นหนี้ (Jandai, 2020)

นอกจากนั้น ปัจจัยการทำกลีกรให้สำเร็จ ชาวกลีกรยังต้องพิจารณาใคร่ครวญด้วยปัญญาค้นหามุมมองใหม่ๆ ด้วยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ระหว่างชาวกลีกรด้วยกัน (Kerdsir, 2010) จะช่วยให้ได้รับองค์ความรู้ด้านกลีกรเพิ่มขึ้น เพราะชาวกลีกรแต่ละคนก็จะมีประสบการณ์ที่หลากหลายในการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ที่ตนเองได้ประสบการณ์โดยตรง (Chen et al., 2021) การได้รับความรู้ที่เพิ่มขึ้นนั้น ก็จะทำให้มีโอกาสในเกิดความสำเร็จในการทำกลีกร (Trikaew, 2017) เมื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จนเกิดความรู้ในการจัดการที่ดีสามารถลงมือปฏิบัติอย่างเป็นขั้นตอนเป็นปัจจัยที่นำไปสู่การทำกลีกรให้เกิดผลสำเร็จได้

ตลอดทั้งยังทำให้ชาวกลีกรมีความสามารถในการบูรณาการภูมิปัญญาในอดีตมาใช้ได้อย่างเหมาะสมผสมผสานระหว่างเทคโนโลยีและวิทยาการสมัยใหม่ มีความสามารถในการสังเคราะห์องค์ความรู้เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารและพลังงานให้แก่ตนเองและกลุ่มกลีกร (Siriwan, 2012) ซึ่งการศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ต้องเลือกหาศูนย์กลีกรที่ให้องค์ความรู้ด้านกลีกร โดยอาศัยผู้ทรงคุณที่เชี่ยวชาญให้คำปรึกษาและมีความสามารถและทักษะในการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่ลึกซึ้งถูกต้องเหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสอนให้เข้าใจด้วยการลงมือปฏิบัติเอง ไม่เน้นเพียงทฤษฎีแต่เน้นการปฏิบัติให้เกิดองค์ความรู้จากประสบการณ์จริง กระบวนการเสริมสร้างการเรียนรู้และเสริมพลังอำนาจในการพัฒนาจิตใจ พัฒนาศักยภาพ และการเสริมสร้างความมั่นคงและมีความต่อเนื่องในการเรียนรู้ (Janta, 2012) ตลอดทั้งชาวกลีกรเองสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ที่มีนั้นให้กับบุคคลอื่นได้อีกด้วย (Muangruen, 2009) จะอย่างไรก็ตาม ชาวกลีกรต้องสามารถบูรณาการแนวคิดการทำกลีกรที่หลากหลายให้เข้ากับสภาพพื้นที่ตนเองเพราะอาจจะมีที่แตกต่าง เช่น การนำหลักเศรษฐกิจพอเพียง มาใช้ในการทำกลีกรที่เหมาะสมกับพื้นที่ราบน้ำท่วมถึงบูรณาการความรู้มาใช้อย่างลงตัวเหมาะสมสามารถประสบความสำเร็จได้อย่างเป็นรูปธรรม (Pianjud, Wata & Preeiam, 2017)

จากการทบทวนวรรณกรรมดังกล่าว ผู้เขียนจึงสามารถสรุปแนวคิดปัจจัยความสำเร็จในการทำกิจกรรม โคก หนอง นา โมเดล ได้ 4 ประการ ได้แก่ 1) ชาวกลีกรมีความพอใจและเชื่อมั่นในการทำกิจกรรมอินทรีย์แบบผสมผสานมากกว่าการทำกิจกรรมเชิงเดี่ยว 2) ชาวกลีกรมีความขยันหมั่นเพียรลงมือทำกิจกรรม 3) ชาวกลีกรมีภาวะผู้นำทำกิจกรรม มีน้ำใจไมตรีต่อกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีความสัมพันธ์อันดีต่อกันทั้งในครอบครัวและกลุ่มกิจกรรมด้วยกัน 4) ชาวกลีกรมีการค้นหาแนวคิดเกี่ยวกับกิจกรรมใหม่ๆ ด้วยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ระหว่างชาวกลีกรแล้วนำองค์ความรู้มาบูรณาการเพื่อประยุกต์ใช้ให้เข้ากับสภาพภูมิสังคมในพื้นที่ตนเองได้อย่างเป็นรูปธรรม

แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

การพัฒนาอย่างยั่งยืนเป็นการพัฒนาที่ทำให้เจริญ เกิดความเปลี่ยนแปลงความก้าวหน้ารุ่งเรืองเป็นไปในทางที่ดีขึ้นอย่างมีคุณภาพและยาวนานสอดคล้อง ตามแนวคิดของ Treewannakul et al. (2019) ได้ให้ความหมาย การพัฒนาอย่างยั่งยืน หมายถึง การพัฒนาที่ก่อให้เกิดความสมดุลหรือมีปฏิสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกันในระหว่างมิติต่างๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม จิตใจ รวมทั้งทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อันจะเป็นองค์ประกอบที่จะรวมกันหรือองค์รวมในการที่จะทำให้ชีวิตมนุษย์สามารถอยู่ดีมีสุขได้ ทั้งสำหรับคนรุ่นปัจจุบันและคนรุ่นอนาคต (Ho et al., 2021) ที่สำคัญการพัฒนานั้นสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (SDGs) ของสหประชาชาติ กำหนดไว้ประกอบด้วย 17 เป้าหมาย (Goals) 169 เป้าประสงค์ (Targets) ด้วยเพราะเป็นกรอบหรือทิศทางที่สำคัญต่อการพัฒนาร่วมกันของประชาคมโลก (Boonnak et al., 2018) ซึ่งประเทศไทยก็เป็นประเทศหนึ่งที่ได้ร่วมรับรองเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนโดยปัจจุบันกำลังมุ่งผลักดันให้ประเทศไทยพัฒนาสู่ความ “มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” ไปต่อ (Pholpirul et al., 2018)

จึงกล่าวได้ว่า การพัฒนาอย่างยั่งยืน หมายถึง การทำให้เจริญขึ้น โดยมีการปรับปรุงทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงความก้าวหน้ารุ่งเรืองเป็นไปในทางที่ดีสู่สภาพใหม่อย่างสร้างสรรค์และมีคุณภาพที่ยาวนานทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม จิตใจ รวมทั้งทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่มีแต่เจริญขึ้นและมั่นคงยาวนาน เพราะด้วยการพัฒนาที่มีระบบ แนวทาง วิธีการ การวางแผนในการคิดวิเคราะห์ มีแนวทางปฏิบัติการ มีการกำหนดทิศทางหรือจุดมุ่งหมายไว้ชัดเจน อันส่งผลให้บุคคล ชุมชน สังคม สามารถอยู่ได้ดีและมีสุขทั้งปัจจุบันจนถึงอนาคต รวมไปถึงการพัฒนาที่สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (SDGs) ประกอบด้วย 17 เป้าหมาย (Goals) 196 เป้าประสงค์ (Targets) เป็นกรอบหรือทิศทางที่สำคัญต่อการพัฒนาสู่ “มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน”

แนวคิดโคกหนองนาโมเดลเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

การพัฒนาที่สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (SDGs) ประกอบด้วย 17 เป้าหมาย (Goals) 169 เป้าประสงค์ (Targets) เป็นกรอบหรือทิศทางที่สำคัญต่อการพัฒนาสู่ “มั่นคง มั่งคั่ง

ยั่งยืน” สำหรับแนวคิดโคกหนองนาโมเดล เป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (SDGs) ในมิติการพัฒนาเชิงกายภาพ ซึ่งครอบคลุมเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนอยู่หลายข้อด้วยกัน คือ เป้าหมายที่ 1 ไม่มีความยากจนเหลืออยู่บนโลกใบนี้ เป้าหมายที่ 2 ไม่มีความหิวโหยอีกต่อไป เป้าหมายที่ 3 ทุกคนมีสุขภาพดีและมีสุขภาวะ เป้าหมายที่ 8 การทำงานและการเติบโตทางเศรษฐกิจที่ดีงาม เป้าหมายที่ 9 อุตสาหกรรม นวัตกรรม และโครงสร้างพื้นฐาน เป้าหมายที่ 10 ไม่มีความเหลื่อมล้ำในการกระจายรายได้และความเจริญ และเป้าหมายที่ 12 การบริโภคและการผลิตที่มีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม (Phra Brahmapundit (Prayoon Dhammacitto), 2022)

แนวคิดโคกหนองนาโมเดลเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ผู้เขียนสามารถวิเคราะห์ สังเคราะห์ แนวคิดออกได้เป็น 5 ด้าน ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังต่อไปนี้

ด้านที่ 1 ความเป็นอยู่ เป็นความเป็นอยู่ที่ดี เกิดขึ้นได้จากการพัฒนาพื้นที่โคกหนองนาโมเดล โดยทำให้พื้นที่ดินนั้น เป็นพื้นที่เพื่อการเสริมสร้างสภาพความเป็นอยู่ที่ดีแก่ชีวิตและครอบครัว เพราะในพื้นที่โคกหนองนาโมเดล สามารถทำให้เกิดการสร้างแหล่งอาหารที่ดี มีที่อยู่อาศัยที่ดี มียาสมุนไพรเพื่อการรักษาและป้องกันโรคได้ดี มีเครื่องนุ่งห่ม เครื่องอุปโภคบริโภคสำหรับใช้สอยที่ดีและมีอย่างพอเพียง ตลอดจนทำให้สมาชิกในครอบครัวอยู่ร่วมกันอย่างพร้อมหน้า ทำให้เกิดการได้ช่วยเหลือเกื้อกูลการทำงาน ครอบครัวได้ทำงานร่วมกัน ลดภาระการใช้จ่าย ทำให้ไม่มีหนี้สิน ชีวิตไม่ต้องดิ้นรนทนทุกข์กับการแก่งแย่งแข่งขันแข่งเด่นกับใคร ชีวิตตนเองและครอบครัวมีภาวะความเป็นอยู่อย่างสงบร่มเย็นเป็นสุข ไม่มีการเบียดเบียนพยายาบทปองร้ายผู้อื่น ไม่ทำให้อื่นได้รับความลำบากเดือดร้อน มีความมั่นคงในชีวิตครอบครัว แล้วยังทำให้ชีวิตมีโอกาสช่วยเหลือเกื้อกูลแบ่งปันแก่ผู้อื่นอีกด้วย ถือว่าด้านความเป็นอยู่ของชีวิตมีแต่ความเป็นปกติสุข

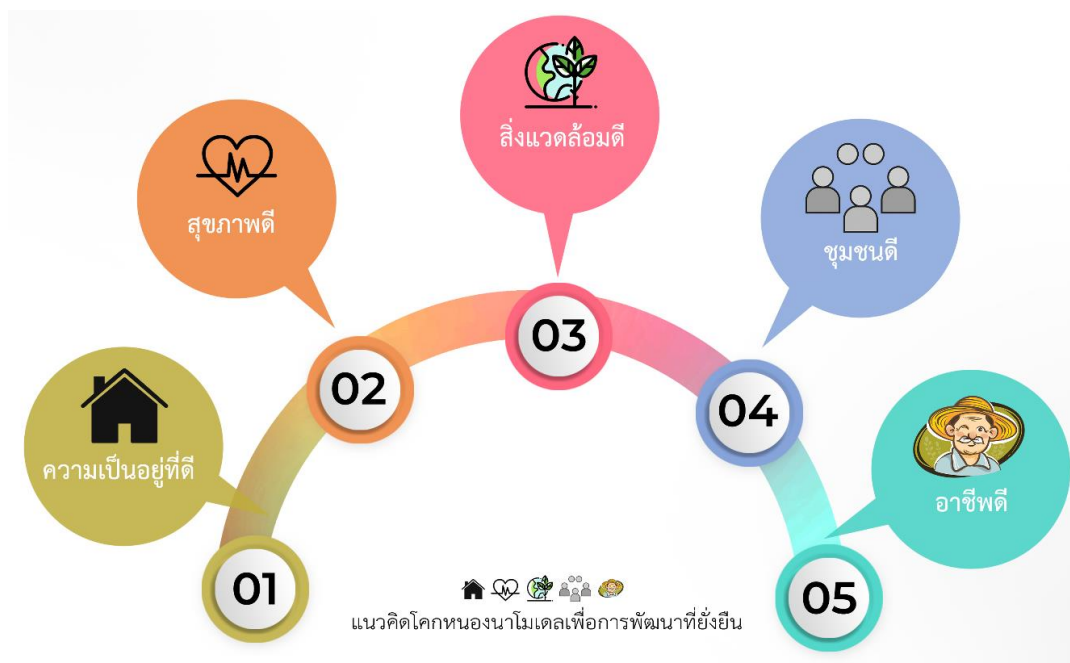
ด้านที่ 2 สุขภาพ เป็นการทำงานโคกหนองนาโมเดล ที่ทำให้ได้ขุดดิน ปลุกต้นไม้ ไล่ปู๋ย ดายหญ้า ได้ยืน เดิน นั่ง นอน ในพื้นที่ ที่มีอากาศบริสุทธิ์ มีสภาพแวดล้อมที่ดี การทำงานโคกหนองนาโมเดลจึงเป็นโอกาสที่ทำให้ได้ออกกำลังกายในทุกวัน ก็จะช่วยให้ร่างกายมีความแข็งแรง มีความอดทนต่อแดด ลม ฝน ร่างกายมีความแข็งแรง สุขภาพพลานามัยมีความสมบูรณ์ โดยไม่มีโรคภัยเบียดเบียนอันเกิดจากสารพิษในอาหาร สุขภาพร่างกายถือว่าเป็นเรื่องที่มีความสำคัญ นอกจากนั้นสุขภาพร่างกายที่ดีแล้ว ยังทำให้สุขภาพทางด้านจิตใจดีด้วย เพราะการได้อยู่กับธรรมชาติอันบริสุทธิ์ได้ประพฤติปฏิบัติธรรมในไร่นา เป็นการได้ฝึกอบรมบ่มเพาะจิตใจของตนเองอยู่เสมอ

ด้านที่ 3 สิ่งแวดล้อม เป็นพัฒนาสภาพสิ่งแวดล้อม ทั้งเรื่องน้ำดี เรื่องดินดี เรื่องลมดี เรื่องอากาศดี เป็นบรรยากาศที่ดี ด้วยการพัฒนาเปลี่ยนแปลงพื้นที่ มีการขุดสระน้ำ หรือ ขุดหนองน้ำ หรือ ขุดบ่อน้ำ ขุดคลองไส้ไก่ หรือ ขุดลำรางไขน้ำ แล้วเอาดินที่ขุดไปทำโคกเพื่อปลูกสวนปลูกป่า ทำที่พักอาศัย และทำสะพานข้ามคลอง ทำให้สภาพสิ่งแวดล้อมให้เกิดความสงบร่มเย็น มีความอุดมสมบูรณ์ สบายๆ โดยแบ่งสัดส่วนตามสูตรมาตรฐาน คือ โคก 30% หนอง 30% นา 30% ที่อยู่อาศัย 10% หรือจะแบ่งตามความต้องการจำเป็นของชาวกลีกรเองก็ได้

ด้านที่ 4 ชุมชน เป็นการพัฒนาคอกหนองนาโมเดลทำให้เกิดการดึงคนในสังคมให้อยู่ด้วยกันได้อย่างมีความสุข ชุมชนก็จะเกิดสันติสุข ไม่ทะเลาะกัน ไม่แก่งแย่งชิงดี ชิงเด่น ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ไม่กล่าวร้ายนินทา เพราะความสัมพันธ์ของคนในชุมชนจะดีไม่มีการแบ่งพรรคพวก การดำเนินชีวิตในชุมชนมีแต่ความเป็นปกติสุข แม้จะเกิดวิกฤติปัญหาเศรษฐกิจแต่ไม่ทำลายวิถีชีวิตของคนในชุมชนเพราะคนในชุมชนมีแหล่งอาหารที่ดีและเพียงพอ แต่คนในชุมชนจะเกิดแต่ความเห็นอกเห็นใจกัน เมื่อมีภัยหรือวิกฤติเกิดขึ้น ข้าว ปลา อาหาร ในพื้นที่คอกหนองนาโมเดลอันเป็นผลผลิตที่เกิดขึ้นก็จะเป็นแหล่งอาหารเพื่อนำออกมาช่วยเหลือกันโดยไม่เห็นแก่ตัว มีแต่ความเสียสละ ชีวิตของคนในชุมชนก็จะมีแต่ความผาสุกเกิดขึ้นอย่างยั่งยืน

ด้านที่ 5 อาชีพ ชาวกลีกรเกิดปัญญาสร้างสรรค์สัมมาชีพ ซึ่งปัญญาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนและสังคมที่เราใช้คำว่า “Wisdom For Peace” ปัญญาของชาวกลีกรจึงเป็นปัญญาเพื่อที่จะสร้างอาชีพให้ชุมชน อาชีพที่เกิดความมั่นคงในชีวิตของครอบครัว โดยเฉพาะอาชีพที่หนุนเสริมซึ่งกันและกัน เป็นอาชีพที่สุจริต

ตามที่ได้อธิบายดังกล่าวข้างต้น คณะผู้เขียนสามารถสรุปแนวคิดคอกหนองนาโมเดลเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ได้ตามภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 1 แนวคิดคอกหนองนาโมเดลเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

สรุป

การจัดการแบ่งพื้นที่เพื่อการปลูกสวน ปลูกป่า ขุดสระ ทำนา สร้างที่พักอาศัย เป็นหลักการทำอาชีพกลีกรรรม โบราณถือว่าเป็นหน้าที่การงานชั้นสูงที่ไม่ถูกเย้ยหยัน ไม่ถูกเหยียดหยาม ไม่ถูกเกลียด

ซึ่ง ไม่ถูกดูหมิ่น แต่กลับให้ความเคารพนับถือกันในห้องถิ่นนั้นๆ ซึ่งแนวคิดนี้มีความสอดคล้องกับแนวคิดของในหลวงรัชกาลที่ 9 ภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงทำให้ครูและนักเรียน จากโรงเรียนบุทะเลียมหาวิชชาลัย คิดค้นต่อยอดจนเกิด คำว่า “โคก หนอง นา โมเดล” ขึ้นมาครั้งแรก ในหลวงรัชกาลที่ 10 ต่อยอดให้ความสำคัญกับคำว่า “โคก หนอง นา” เพราะเป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ทางด้านกิจกรรมกรรม เป็นศิลปะ เป็นแบบฝึกหัดที่ดี ในการรวมกิจกรรมที่หลากหลายให้มาอยู่ในพื้นที่ เป็นรูปแบบการทำอาชีพกิจกรรมวิถีอินทรีย์เพื่อความอุดมสมบูรณ์ของชีวิตที่ยั่งยืน มีโคก เป็นพื้นที่สูง ปลูก “ป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง” มี หนอง เป็นการขุดหนอง คลอง หรือ ร่องน้ำ ที่เรียกกันใหม่ว่า คลองไส้ไก่ มีนา เป็นพื้นที่นาเพื่อปลูกข้าวอินทรีย์ มีการจัดการฟื้นฟูดิน เพื่อการทำกิจกรรมอินทรีย์ยั่งยืนคืนชีวิตเล็ก ๆ สู่ม้วนดิน

การที่จะทำให้แนวคิดโคกหนองนาโมเดลเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนได้นั้น ชาวกลีกรต้องมีความพอใจและเชื่อมั่นการทำกิจกรรมอินทรีย์แบบผสมผสานมากกว่าการทำกิจกรรมเชิงเดี่ยว ชาวกลีกรต้องมีความขยันหมั่นเพียรลงมือทำกิจกรรม ชาวกลีกรต้องมีภาวะผู้นำทำกิจกรรม มีน้ำใจไมตรีต่อกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีความสัมพันธ์อันดีต่อกันทั้งในครอบครัวและกลุ่มกิจกรรมด้วยกัน และชาวกลีกรต้องมีการค้นหาแนวคิดเกี่ยวกับกิจกรรมใหม่ๆ ด้วยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ระหว่างชาวกลีกรแล้วนำองค์ความรู้มาบูรณาการเพื่อประยุกต์ใช้ให้เข้ากับสภาพภูมิสังคมในพื้นที่ตนเองได้อย่างเป็นรูปธรรม

แนวคิดโคกหนองนาโมเดล เป็นแนวคิดการพัฒนาที่สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (SDGs) ในมิติการพัฒนาเชิงกายภาพ ทำให้มีความเป็นอยู่แก่ชีวิตและครอบครัวมีแต่ความเป็นปกติสุข ได้เย็น เดิน นั่ง นอน ในพื้นที่ ที่มีอากาศบริสุทธิ์ มีสภาพแวดล้อมที่ดี ร่างกายมีความแข็งแรง สุขภาพพลานามัยมีความสมบูรณ์ ทำให้สุขภาพทางด้านจิตใจดี เป็นพัฒนาสภาพสิ่งแวดล้อม เกิดความสงบร่มเย็น มีความอุดมสมบูรณ์ สบายะ เป็นทำให้เกิดการดึงคนในสังคมให้อยู่ด้วยกันได้อย่างมีความสุข ชุมชนก็จะเกิดสันติสุข ไม่ทะเลาะกัน ไม่แก่งแย่งชิงดี ชิงเด่น ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ไม่กล่าวร้ายนินทา คนในชุมชนจะเกิดแต่ความเห็นอกเห็นใจกัน เมื่อมีภัยหรือวิกฤติเกิดขึ้น ข้าว ปลา อาหาร ในพื้นที่โคกหนองนาโมเดลอันเป็นผลผลิตที่เกิดขึ้นก็จะเป็นแหล่งอาหารเพื่อนำออกมาช่วยเหลือกันโดยไม่เห็นแก่ตัว มีแต่ความเสียสละ ชีวิตของคนในชุมชนก็จะมีแต่ความผาสุกเกิดขึ้นอย่างยั่งยืน และชาวกลีกรเกิดปัญญาสร้างสรรค์สัมมาชีพที่มีความมั่นคงในชีวิตของครอบครัว โดยเฉพาะอาชีพที่หนุนเสริมซึ่งกันและกัน เป็นอาชีพที่สุจริต แนวคิดโคกหนองนาโมเดลจึงเป็นแนวคิดที่ตอบโจทย์การพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ได้อย่างเป็นรูปธรรม

References

- Boonnak, C., Chariyathammanukul, A., Phanthuwongpakdee, N., Kongsri, N., Ruangdech, P., & Sukmee, T. (2018). *Research coordination for SDGs* (Research Report). The Thailand Research Fund (TRF).
- Chen, X., & Phakdeephirot, N. (2021). Comparison and analysis of the methods for measuring the sustainability of farmers' livelihoods. *International Journal of Multidisciplinary in Management and Tourism*, 5(2), 87–99.
- Community Development Department. (2021, February 4). *New Theory of agriculture: The King's Philosophy to Khok Nong Na Model*. <https://nan.cdd.go.th/wpcontent/uploads/sites/27/2020/02//A5.pdf>
- Ho, P., & Thepchalerm, T. (2021). Factors affecting green practices adoption in maize stalks, cobs, and peels disposal: A case study of Chiang Rai maize farmers. *International Journal of Multidisciplinary in Management and Tourism*, 5(2), 47–55.
- Jandai, J. (2020, January 18). *Designing a space*. <https://www.youtube.com/watch?v=-DRs-9VvmeA>
- Janta, W. (2012). *The process of enhancing learning and power for Thai farmers by Agri-nature network*[Master's Thesis, Thammasat University].
- Jiumpanyarach, W. (2017). Sustainable impacts on organic farmers in Thailand: Lessons from small-scale farmers. *Journal of Social Sciences Srinakharinwirot University*, 20(1), 199–215.
- Juljarean, S. (n.d., May 8). *The project for the development a model area for developing the quality of life based on the new theory applied to The "Khok Nong Na" Model, department of community development*. from <https://district.cdd.go.th/plapak/>
- Kerdsri, B. (2010). *Factors affecting the success in application of sufficiency economy philosophy in the agricultural reformed area: A case study of Tambon Nikom Krasiew, Danchang District, Suphanburi Province*[Master's Thesis, Graduate School of Public Administration: National Institute of Development Administration].
- Kridakara, S. (1971). *Highland Farming: Science Principles and Implementation Advice*. Krung Siam Printing.
- Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996) *Thai Tripitaka Mahachulalongkornrajavidyalaya University edition*. MCU Press.

- Muangruen, P. (2009). *The Knowledge management process for maintaining local wisdom: A case study of an agricultural network in Rayong Province, Thailand*[Master's Thesis, Thammasat University].
- Office of the National Economic and Social Development Council. (2021, May 8). *Focus group*. https://www.nesdc.go.th/ewt_w3c/ewt_news.php?nid=10528&filename=,
- Ouanlam, P. et. al. (2017). *Knowledge management for water management for community strength and self-reliance in sustainable water resources: A case study of ground Water Bank, Ban Kham Klang, Kao Kham Subdistrict, Nam Yuen District, Ubon Ratchathani Province*. National Research Council of Thailand (NRCT).
- Pholphirul, P. et. al. (2018). *The development of international trade for mobilizing the developing countries toward sustainable development goals (SDGS): a case study of greater Mekong subregion (GMS)*. International Institute for Trade and Development (Public Organization). https://www.itd.or.th/itd-data-center/research-report_developing-international-trade-gms/
- Phonpho, S., & Kongsamran, P. (2018). *Site planning of demonstration farm under the new agricultural theory in faculty of agricultural technology, King Mongkut's institute of technology Ladkrabang*. Agricultural Technology Department: King Mongkut's Institute of Technology Ladkrabang.
- Phra Bhramagunabhorn (P.A. Payutto) (2008). *Dictionary of Buddhism* (13rd ed.) Education for Peace Foundation by Phra Dhammapidok (P.A. Payutto).
- Phra Brahmapundit (Prayoon Dhammacitto). (2022, January 8). *Religions and sustainable development goals (SDGs)*. <https://www.watprayoon.com/files/book/2562-03-18-SDG.pdf>,
- Phra Sangkom Thanapanyo. (2020). *Understanding and gaining access to the king's philosophy and sustainable development, lecture at Surin natural farming center, the project for the development a model area for developing the quality of life based on the new theory applied to "Khok Nong Na" Model*. n.p.
- Phra Sangkom Thanapanyo. (2021). Advisor to Surin Natural Farming Center. *Interview*, March, 3.
- Phramaha Hansa Dhammasaso. (2011). *Buddhist peaceful means: An integration of conflict resolution principles and tools*. 21 Century Publication.
- Pianjud, S., Wata, U., & Preeiam, P. (2017). A model for developing aesthetic agriculture farmer leaders for strengthen a strong community. *Academic Journal of Buriram Rajabhat University*, 9(2), 163–177.

- Pinthong, J. (2020, March 4). *Open water bank, values of energy*. <https://www.youtube.com/watch?v=8R3jXhQ54r4>
- Prachachat News. (2021, Sep 3). *The “Khok–Nong–Na” Model, Revolutionizes green areas across the country to improve people’s quality of life*. Prachachat News. <https://www.prachachat.net/public-relations/news-752996>
- Salyakamthorn, W. (2016, Nov 10). *The New theory of agriculture (1/8): From King’s Philosophy to the “Khok–Nong–Na” Model*. What2Grow NECTEC. <https://www.youtube.com/watch?v=-PCZwjK1Tio>
- Siriwan, T. (2012). *The process of self-sufficiency in food and energy of the Song Salueng natural farming group, Song Salueng Sub-district, Klaeng District, Rayong Province*. Faculty of Social Administration, Thammasat University.
- Sowittayasakun, P. (2021, February 10). *The mobilization of King's philosophy to the sustainable development goals (SDGs) Chapter 6 on the “Khok–Nong–Na” Model for building a sustainable lifestyle*. https://www.egat.co.th/index.php?option=com_content&view=article&id=3208:csr2019110801&catid=32&Itemid=169
- Treewannakul, P., Rengkounkway, M., Sangtaewtim, S., Nawarat, A., & Mengkred, C. (2019). *A lesson learned from participatory driving on organic agriculture of farmers in the value chain, Sampran model* (Research Report). Kasetsart University.
- Trikaew, R. (2017). *Successful factors from policy to practice on the enhancement of growing pesticide-residue-free vegetable: A case study of the social development department, Bangkok Metropolitan Administration* [Master’s Thesis, Thammasat University].